

*Віталій Дмитрук,
Валерій Базюк*,
Лариса Пристуна**

Фізична освіта в педагогічній спадщині П. Ф. Лесгафта

*Луцький національний технічний університет (м. Луцьк);
Луцький базовий медичний коледж (м. Луцьк)*,*

Постановка наукової проблеми та її значення. Одне з основних завдань сучасної загально-освітньої школи – збереження й зміцнення морального, фізичного та психічного здоров'я вихованців. Реформування українського шкільництва потребує органічного поєднання сучасних досягнень наукової думки з класичною спадщиною минулого. Ґрунтовне вивчення, об'єктивна оцінка, творче осмислення та впровадження в практику кращих надбань педагогіки забезпечить дотримання принципів єдності, системності й наступності в розвитку педагогічної науки. З огляду на те, що педагогічна думка завжди персоніфікована, набуває значення вивчення персоналії як процесу утворення цінностей, культури в межах гуманітарної традиції [1].

В історії педагогіки другої половини ХІХ – початку ХХ ст. помітне місце посідає П. Ф. Лесгафт – видатний російський педагог, анатом, лікар і громадський діяч. Спадщина П. Лесгафта містить значну кількість наукових статей, монографій, посібників. У колі його наукових інтересів центральне місце займають проблеми фізичного виховання, його зв'язку з розумовим, моральним та естетичним розвитком особистості. Педагог розробив теорію фізичної освіти, на основі якої сформулював вимоги до фізичного розвитку молоді в навчальному закладі. Свій підхід до організації навчально-виховного процесу П. Лесгафт утілював у діяльності створених ним курсів вихователів і керівників. Висвітлення педагогічних ідей П. Лесгафта простежуємо в наукових роботах таких провідних російських учених, як В. У. Алєєвцев, Е. Н. Мединський, Г. Г. Шахвердов, Д. Д. Донської.

Завдання дослідження – розкрити значення фізичної освіти, яку запропонував П. Ф. Лесгафт, щодо посилення освітнього складника з предмета «Фізична культура».

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. П. Ф. Лесгафт критикував школу за її схоластичність і зубріння, за те, що вона не готувала молодь до життя, а лише займалася розвитком пам'яті, не завжди звертала увагу на їхній фізичний розвиток. Він підкреслював, що завдання навчального закладу – сприяти розвитку мислячих і свідомо діяльних людей, що розумове й моральне виховання повинно поєднуватись із їхнім фізичним розвитком. Завдання будь-якого навчального закладу, на думку П. Ф. Лесгафта, – дати молодій людині глибокі знання про природу та суспільство, навчити її логічно мислити, визначати загальнолюдські ідеали, якими потрібно керуватися впродовж життя. Усі частини виховання тісно взаємопов'язані між собою, – підкреслював учений. Наприклад, розумове й фізичне виховання повинно складати єдине нероздільне завдання, тому що інтелектуальний ріст та розвиток обов'язково вимагають і відповідного фізичного розвитку [5].

Моральне обличчя людини складається з розуміння необхідності дотримуватись чітко визначених норм і правил поведінки, а також звички керуватись правдою у своїх думках і вчинках стосовно інших людей і до самого себе. Тому навчальний заклад повинен сприяти розвитку поняття про особистість, правду, привчати їх перевіряти свої вчинки та поведінку.

Отже, моральність особистості людини, за П. Ф. Лесгафтом, повинна стати завершальним етапом розумового й фізичного розвитку.

Формування гармонійно розвиненої особистості здійснюється за допомогою виховання та освіти. Причому виховні завдання виконуються переважно сім'єю, а освітні – навчальним закладом. Але враховуючи умовність і штучність такого поділу, П. Ф. Лесгафт зробив цілком правильне доповнення: по-перше, якщо навчальний заклад виконує освітні завдання, то методи, засоби, прийоми й відносини зі школярами повинні повністю узгоджуватись з виховними цілями, тобто навчання має завжди носити виховуючий характер; по-друге, у людини всі органи настільки взаємопов'язані, що будь-яке штучне розмежування їхніх функцій порушує загальну гармонію діяльності та не приносить бажаних результатів. Тому найкраще працює той педагог, який у комплексі досконало вивчає вікові й індивідуальні особливості молоді та враховує їх у практичній

роботі. Тоді виховні й освітні цілі зливаються, завдання навчально-виховного характеру стають загальними та сприяють розвиткові мислячої людини, яка зі знаннями справи може поєднувати досвід минулого із сьогоденням, передбачати наслідки своєї роботи й робити правильні висновки [4].

Учений чітко розрізняв поняття «виховання» та «освіта», а також «фізичне виховання» й «фізична освіта». Загальною метою виховання та освіти Лесгафт вважав «гармонійний усебічний розвиток діяльності людського організму», свідоме обмеження сваволі в міркуваннях і діяльності людини, визначення своєї особистості та її значення в суспільстві. «Гармоническое развитие деятельности человеческого организма, – писав він, – должно составлять общую цель воспитания и образования, задачи которых только в частности отличаются между собой: воспитание захватывает в свою область нравственные качества человека и его волевые проявления, следовательно, способствуют выработке нравственного характера лица, между тем, как образование имеет в виду систематическое умственное, эстетическое и физическое развитие» [3].

Навчальні заняття обов'язково повинні включати як розумову, так і фізичну діяльність молоді людини. П. Ф. Лесгафт вважав, що любов дитини до праці потрібно розвивати насамперед методом правильної постановки фізичної освіти. Під час ручної праці можуть розвиватися лише окремі групи м'язів, а тому фізичний розвиток носитиме однобічний характер. Крім того, такий спосіб трудового навчання здебільшого імітаційний: усе робиться на основі показу, шаблонно, тільки несвідомо, чого ніяк не можна допускати з педагогічного погляду. Саме тому П. Ф. Лесгафт категорично виступав проти систематичних занять ручною працею, але припускав необов'язкове епізодичне заняття нею, коли молодь має достатньо вільного часу. Основним засобом фізичного виховання й фізичної освіти є фізична вправа, під якою П. Ф. Лесгафт розумів часте повторення будь-якої дії в людському тілі заради її засвоєння. П. Ф. Лесгафт вважав фізичну вправу спрямованою дією єдиного та двостороннього процесу духовного й фізичного вдосконалення. Звідси той нерозривний зв'язок фізичного виховання та фізичної освіти з розумовим, моральним, естетичним і трудовим вихованням, який так характерний для педагогічної системи П. Ф. Лесгафта [2].

Усі фізичні вправи підпорядковано відомому дидактичному принципу систематичності й послідовності та основному правилу, що випливає з цього положення: від простого до складного, від простих елементарних фізичних вправ до складних. Як оволодіння основами граматики завжди починається з елементів письма, читання, так само для оволодіння певними фізичними навичками треба починати з елементарних суглобних і вільних рухів, стверджував П. Лесгафт. У своїй системі елементарних вправ він дає науково обгрунтовану «азбуку рухів», що становить основу фізичної освіти в навчальному закладі.

Підтримали цю концепцію П. Лесгафта й такі російські вчені, як В. У. Алєєвцев, Е. Н. Мединський, Г. Г. Шахвердов, Д. Д. Донської.

Висновок. Таким чином, теорія фізичної освіти П. Ф. Лесгафта вийшла далеко за межі кінця ХІХ–початку ХХ ст. і може розглядатися як одне з важливих джерел педагогічної науки. Важливі наукові положення, обгрунтовані вченим, є актуальні й сьогодні.

Перспективи подальших досліджень полягають у розкритті системи фізичного виховання в педагогічній спадщині П. Ф. Лесгафта.

Джерела та література

1. Вілянський В. М. Будівництво власного здоров'я: від філософії до практики : навч. посіб. / В. М. Вілянський, О. Є. Висоцька, В. В. Приходько ; заг. ред. О. Є. Висоцької. – Дніпропетровськ : НГУ, 2011. – 196 с.
2. Гориневский В. В. Гигиена и физическая культура в борьбе с предрассудками и вредными привычками быта (из цикла лекций, прочитанных в домах отдыха 24.VI.1929 г.) / В. В. Гориневский // Физическая культура и здоровье. Посмертный сборник трудов, отдельных статей и выступлений. – М. : Физкультура и спорт, 1945. – С. 97–108.
3. Лесгафт П. Ф. Избранные педагогические сочинения : у 2 т. / за ред. П. Ф. Лесгафт. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1951. – С. 138–163.
4. Марченко О. Ю. Креативна валеологія. Концепція і педагогічна технологія формування студентів як будівничих власного здоров'я : навч. посіб. / О. Ю. Марченко, В. В. Приходько, В. В. Малий. – Полтава : РВВ ПУЕТ, 2011. – 251 с.
5. Шахвердов Г. Г. Петр Францевич Лесгафт / Г. Г. Шахвердов // Лесгафт П. Ф. Собрание педагогических сочинений : в 4 т. – М. : Физкультура и спорт, 1953. – Т.1. – С.7– 62.

Анотації

П. Лесгафт розробив теорію фізичної освіти, на основі якої сформулював вимоги до фізичного розвитку молоді в навчальному закладі. Завдання роботи полягало в розкритті значення фізичної освіти, яку запропонував П. Ф. Лесгафт, щодо посилення освітньої складової з предмета «Фізична культура». Для розв'язання поставленого завдання використовували такі методи дослідження, як теоретичний аналіз й узагальнення літературних джерел. Фізичною освітою П. Ф. Лесгафт уважав «гармонійний всебічний розвиток діяльності людського організму», свідоме обмеження сваволі в міркуваннях та діяльності людини, визначення своєї особистості та її значення в суспільстві. Теорія фізичної освіти П. Ф. Лесгафта вийшла далеко за межі кінця XIX – початку XX ст. і може розглядатися як одне з важливих джерел педагогічної науки. Важливі наукові положення, обґрунтовані вченим, актуальні й сьогодні.

Ключові слова: *фізична освіта, П. Ф. Лесгафт, педагогічна спадщина, молодь, навчальний заклад, фізична культура, розумовий і фізичний розвиток, фізичні вправи.*

Виталий Дмитрук, Валерий Базюк, Лариса Приступа. Физическое образование в педагогическом наследии П. Ф. Лесгафта. *П. Лесгафт разработал теорию физического образования, на основе которой сформулировал требования к физическому развитию молодежи в учебном заведении. Задача работы состояла в раскрытии значения физического образования, предложенная П. Ф. Лесгафтом, по усилению образовательной составляющей по предмету «Физическая культура». Для решения поставленной задачи использовались такие методы исследования, как теоретический анализ и обобщение литературных источников. Физическим образованием П. Ф. Лесгафт считал «гармоничное развитие деятельности человеческого организма», сознательное ограничение произвола в рассуждениях и деятельности человека, определении своей личности и ее значение в обществе. Теория физического образования П. Ф. Лесгафта вышла далеко за пределы конца XIX – начала XX в. и может рассматриваться как один из важных источников педагогической науки. Важные научные положения, обоснованные ученым, актуальны и сегодня.*

Ключевые слова: *физическое образование, П. Ф. Лесгафт, педагогическое наследие, молодежь, учебное заведение, физическая культура, умственное и физическое развитие, физические упражнения.*

Vitaliy Dmytruk, Valeriy Baziuk, Larysa Prystupa. Physical Education in Pedagogical Heritage of P. F. Lesgaft. *P. F. Lesgaft have developed the theory of physical education, on its basis he has formed requirements for physical development of the youth in an educational establishment. The task of the work was to reveal the meaning of physical education that was presented by P. F. Lesgaft in order to strengthening of educational components in subject of «Physical culture». For solving of this task it was used the following methods of the study as: theoretical analysis and generalization of literature sources. According to P. F. Lesgaft the theory of physical education have left the limits of 19–20th centuries and may be considered as one of the most important sources of the pedagogical science. Important scientific statements that were grounded by the scientists are still topical nowadays.*

Key words: *physical education, P. F Lesgaft, pedagogical inheritance, young people, educational establishment, physical culture, intellectual and physical development, physical exercises.*